

Jūratė ČIRŪNAITĖ
Vytauto Didžiojo universitetas

LIETUVOS TOTORIŲ PAVARDŽIŲ FORMAVIMASIS XV–XVII A.

Lietuvos totorių vardynas dar tik pradėtas tyrinėti. Pirmasis šio darbo ėmėsi istorikas Stanislovas Kričinskis. Monografijos „Lietuvos totoriai“¹ vieną skyrių jis paskyrė Lietuvos totorių asmenvardžiams, jų kilmei (Kričinskis 1993). Visų Lietuvos totorių pavardes, kurių dauguma yra pasiekusios mūsų laikus, savo knygoje „Herbarz rodzin tatarskich w Polsce“² paskelbė S. Dziadulewiczus (1986). Dziadulewiczaus knygoje yra išspausdintas ir J. Szykiewicziaus rytietišku žodžių ir vardų žodynėlis (Szykiewicz 1986). XVI amžiaus Lietuvos totorių vardyno lituanizmus tyrė J. Čirūnaitė (1999). Tiurkų kilmės rusų pavardes yra surinkęs ir ištyręs N. Baskakovas (Баскаков 1979).

Pradėtas tirti ir pavardžių formavimosi Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje procesas. Apie lietuvių pavardžių susidarymą monografiją yra išleidusi V. Maciejauskienė (1991), Kauno miestiečių pavardžių formavimąsi XVI–XVIII amžiuje tyrė A. Ragauskaitė (2001), ukrainiečių pavardžių susidarymo klausimais yra rašęs M. Chudašas (Худаш 1969; 1970). Šiame straipsnyje trumpai bus apžvelgta Lietuvos totorių pavardžių atsiradimo istorija. Pavarde čia laikomas asmenvardis, kurį nepakitusį sūnus paveldi iš tėvo. Panašų pavardės apibrėžimą nurodo ir lietuvių pavardžių tyrėja V. Maciejauskienė (Maciejauskienė 1991, 19).

Patronimai. Lietuvos totoriai istorijos šaltiniuose minimi jau XV amžiuje. Tai vertėjai, diplomatai, palaikę ryšius su Perekopo (Krymo) ir Užvolgio chanatais. „Lietuvos Metrikos“ 5 tome, apimančiame 1427–1506 m. laikotarpį, Lietuvos totoriai užrašyti 34 kartus. Beveik visi užrašymai – vardu be tėvavardžio. Pvz., dat. sg. *Тольмачу Черкасу* „vertėjui Čerkasui“; gen. sg. *брата нашого, тольмача нашого Берендея* (4; 160)³ „mūsų brolio, mūsų vertėjo Berendėjaus“; *Бокеи* (4; 181); acc. sg. *о того татарына, о Кадыша* (4; 171) „tą totorių Kadyšą“; dat. sg. *Легушу* (4; 148); dat. sg. *Баурашу* (4; 148); gen. sg. *прыятеля нашого, толмача нашог(о) на имя Баураша* (4; 127) „bičiulio mūsų, vertėjo mūsų, vardu Bairašo“; instr. sg. *зь Речъжыномъ толмачомъ* (4; 232) „su Redžipu, vertėju“; instr. sg. *зь Лягимом* (4; 181). Tik vienas asmuo vadinamas dviem asmenvardžiais, kurių ant-

¹ S. Kričinskio monografija „Tatarzy litewscy“ pirmą kartą buvo išleista Varšuvoje 1938 metais.

² S. Dziadulewiczaus knyga pirmą kartą išėjo Vilniuje 1929 metais.

³ Visi įvardijimai metrikuoti: skliausteliuose pirmiausia nurodomas šaltinio numeris, po jo – puslapis.

rašomi galbūt yra tėvavardis: dat. sg. *Образиму Тимирьчыну* (4; 175); dat. sg. *Образиму Тимирьчичу* (4; 99). Vien vardais, be tėvavardžių XV amžiuje taip pat paprastai užrašomi asmenys iš Perekopo ir Užvolgio chanatų⁴ bei moldavai⁵. Su tėvavardžiais užrašomi krikščionys iš Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos, asmenys iš Maskvos⁶, Pskovo ir Novgorodo⁷ kunigaikštijų.

XVI amžiaus pradžioje („Lietuvos Metrikos“ 8 tome, apimančiame 1499–1514 m. laikotarpį) Lietuvos totoriai užrašyti 143 kartus. Daugiau nei pusė jų (75; 52,4%) jau turi tėvavardį. Pvz., dat. sg. *Татарину Беггиму Маиковичу* (5; 413) „totoriui Beggimui, Maiko sūnui“; dat. sg. *Толмачу Исуну Тулатовичу* (5; 424) „vertėjui Isupui, Tulato sūnui“; dat. sg. *Тактомышу Довлешевичу* (5; 424); dat. sg. *Янушку Кадышевичу* (5; 425); dat. sg. *Харамши Козьловичу* (5; 420); dat. sg. *Касыму Бобашевичу* (5; 402). Vis dėlto beveik pusė visų XVI amžiaus pradžios totorių užrašyta vien vardu.

Beveik tuo pačiu metu, XVI amžiaus pradžioje, „Lietuvos Metrikos“ 11 tome, apimančiame 1518–1523 metų laikotarpį, minimi šeši Maskvos totoriai belaisviai⁸. Visi jie užrašyti su tėvavardžiais.

⁴Ordos totorių minimos kelios dešimtys. Pvz.: *Шиг Акъмата цара* (4; 97); *слугу нашого Тагира* (4; 97); *пословъ своихъ Исупа а Мусунака* (4; 98); *посла своего <...> Кулука* (4; 99); *Ахматъ царь* (4; 156); *Объдулу кн(я)зя* (4; 157); *Кгару кн(я)зя* (4; 157); *Кулука богатыра* (4; 157); *Такъгисубуя* (4; 157); *Макая <...> слугу своего* (4; 157); *Хожакъ солтана* (4; 157); *Боляхчя* (4; 157); *Хочанъкгула* (4; 157); *кн(я)зя Балахча* (4; 157); *моему послу Чорному Обьдуле* (4; 158); *Ездемиръ солтановъ* (4; 158); *слуга Чорный Хожакъ* (4; 158); *Ислам мурзы* (4; 158); *кн(я)зя Тивикеля* (4; 158); *слугу своего, Менли Субуя богатыра* (4; 158); *Мендли Кгереемъ, царем перекопским* (4; 160); *Ачъжы Кгирей цар* (4; 161); *Ямкгурчы солтанъ* (4; 234); ; *великого цара Батыя* (4; 125). Ordos totorių įvardijimai ir XVI amžiuje rašomi be patronimų – „Lietuvos Metrikos“ 10, 11, 28, 8 (227), 4 (224) tomuose.

⁵Moldavų minima keliolika. Pvz.: *пословъ <...> Ивана Берсена и Балицу дьяка* (4; 168); *посла, Костю дьяка* (4; 167); *посла Костантына дьяка* (4; 168); *посла Шандра дьяка* (4; 168); *Ион Стефанъ, воевода, Божю м(и)л(о)стью, г(о)с(по)д(а)рь земли Молдавьское* (4; 168); *Стефана, воеводы волоского* (4; 166); *маршалком <...> Дчуржею* (4; 66); *Ильею воеводою, г(о)с(по)д(а)ремъ земли Молдавьское* (4; 249); *слугою Лукашомъ* (4; 223); *Матыяша писара* (4; 140); *Ивану Питару* (4; 142). Vis dėlto du moldavai užrašyti su tėvavardžiais: instr. sg. *Юремъ Щербичом* (4; 66); *послы, Федором Исаевичом* (4; 168).

⁶Maskviečių užrašyta nedaug. Pvz.: *княз великий Василей Василевичъ московский и новгородский, и ростовский, и пермский, и иных* (4; 131); *княз Василей Ярославичъ* (4; 131); *княз Михаило Аньдреевичъ* (4; 131); *великого князя Ивана Василевича всея Руси* (4; 212).

⁷Novgorodiečių ir pskoviečių yra keliolika. Pvz.: *послы новгородский Есифъ Василевичъ, сынъ посадничъ* (4; 245); *со владыкою новгородскимъ, съ Евъфимемъ* (4; 244); *с посадникомъ, с Федором с Олисевичомъ* (4; 244); *с тысячъцкимъ, Семенем Тимофеевичом* (4; 244).

⁸*Татарове московские, Великое жъ битъвы, шесть ихъ: кн(я)зя Мадыховъ сынъ Сивиндукъ мурза, Акишь Отмакишов сынъ; Бузакъ Шыиковъ сын, Бахъматъ Абдуловъ сын, Яковъ Иванов сын, Чура Тулушыковъ сын* (6; 88) „Maskvos totoriai po Didžiojo mūšio, šešiese: kunigaikščio Madyko sūnus murza Sivindukas, Akišas, Otmakišo sūnus, Buzakas, Šyjiko sūnus, Bachmatas, Abdulos sūnus, Jakovas, Ivano sūnus, Čura, Tuluškyko sūnus“.

Lietuvos totorių vardyne tėvavardžių gausėjo, tačiau labai iš lėto. Štai 1528 m. LDK kariuomenės surašyme iš 506 totorių su tėvavardžiu užrašyti du trečdaliai (317; 62,6%). Tai mažiausias skaičius tarp bajorų visoje Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje – čia tėvavardis jau susiformavęs (išskyrus Voluinę⁹, kurioje paplitusi kita įvardijimo sistema – ne vardas + tėvavardis, o vardas + *-sk-* tipo asmenvardis).

Vis dėlto XVI amžiaus viduryje padėtis keičiasi – 1565 m. DLK kariuomenės sąraše iš 117 totorių įvardijimų tėvavardį turi 110 (94%), 1567 m. DLK kariuomenės sąraše iš 431 totorių įvardijimų su tėvavardžiu užrašyti 388 (90%).

1631 m. „Totorių valdų revizijoje“ su tėvavardžiais užrašyti beveik visi totoriai, išskyrus tuos atvejus, kai paminimi broliai, pvz., *Sielim Szczęsnowicz z bratem Isupem* (2; 79) „Selimo, Ščensno sūnus, su broliu Isupu“. Šiuo atveju ir antrojo brolio tėvavardį galima laikyti žinomu.

Taigi XVI a. viduryje – XVII a. pradžioje Lietuvos totorių tėvavardį galima laikyti susiformavusiu.

XVI a. pabaigoje dalyje Lietuvos totorių įvardijimų atsiranda antrasis patronimas (tiesa, tokių įvardijimų užuomazgų totorių įvardijimuose būta ir 1567 m. dokumente, o DLK krikščionių vardyne tokių įvardijimų yra jau XV amžiuje¹⁰). Pirmąjį patronimų reikėtų laikyti tėvavardžiu, o antrąjį (užrašytą nominatyvu arba genityvu) – tėvo tėvavardžiu. Pvz., asmens, vardu *Маликъбаша Ордынецъ* „Malikbaša Ordietis“, sūnus – *Осанъ Маликъбашичъ* „Osanas, Malikbašos sūnus“, o šio sūnus – *Маско Осановичъ Маликъбашича* (1; 25–27) „Masko, Osano sūnus, Malikbašos anūkas“. Tėvo tėvavardis (senelio vardo priesaginis vedinys), t. y. asmenvardis, jungiantis tris šeimos kartas, į anūko įvardijimą dažniausiai užrašomas keičiant linksnį genityvu, pvz., *Янко Абдышевичъ Мелеховича* (3; 1368); *Обдула Абрагимовичъ Мелеховича* (3; 1368); *Яхъя Келимовичъ Сабачкевича* (3; 1369), kartais – nominatyvu, pvz., *Chasieyn Smolskiewicz Aziulewicz* (1; 509).

XVII a. pabaigoje įvardijimų su patronimais labai sumažėja. Pvz., 1690 m. dokumente jų yra 52,8% (93).

Patronimai – pirmasis arba antrasis – tai potencialios pavardės. Dalis jų XVII a. pabaigoje pradėjo virsti pavardėmis.

-sk- tipo asmenvardžiai. *-sk-* tipo priesagų vedinių totorių vardyne atsiranda vėlokai (palyginti su kitų Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos bajorų įvardijimais).

⁹ XVI a. DLK kariuomenės surašymų dokumentuose Voluinėje net 57,8% (460 užrašymų) visų įvardijimų sudaro vardas + *-sk-* tipo asmenvardis. Pvz.: *Прокопъ Гуляницки* (3; 424); *Левъ Вилгоръски* (3; 424); *Семень Елюбукоемъски* (3; 424); *Иванъ Ляховски* (3; 423). Voluinėje įvardijimo būdas vardas + patronimas sudaro tik 14,1% visų įvardijimų (112 užrašymų).

¹⁰ Pvz.: *дворанин нашъ, Воина Яцковичъ Фалеевича* „mūsų bajoras Voina, Jacko sūnus, Falėjaus anūkas“. Jo tėvas – *Яцко Фалеевичъ* (4; 268) „Jacka, Falėjaus sūnus“. Taip pat *мещанинъ виленскии Богданъ Онковичъ Грицевича* (4; 276) „Vilniaus miestietis Bogdanas, Onko sūnus, Griciaus anūkas“.

1528 m., 1565 m. ir 1567 m. DLK kariuomenės dokumentų vardyne galima pastebėti dėsnimą: *-sk-* tipo asmenvardžių mažėja einant iš pietų (Voluinės) į šiaurę. Mažiausiai jų Žemaitijoje ir totorių sąrašuose. Totorių sąrašuose šios priesagos nėra nei 1528 m., nei 1565 m. dokumentuose. 1567 m. dokumente ši priesaga atsiranda pirmą kartą – asmenvardyje Халецкий: *Ахметъ Халецкий* (3; 1361), asmenvardyje Верьбицкий: *Верьбицкий Залесковичъ* (3; 1163) ir asmenvardyje Коморовски: *Андрей Янугевичъ Коморовски* (3; 1172). O štai 1631 m. „Totorių valdų revizijoje“ su šia priesaga sudaryta nemaža asmenvardžių – 84 (7,4% įvardijimų turi asmenvardį su *-sk-* tipo priesaga). Pvz., *Talkowski* (2; 87); instr. sg. *Łowczyckim* (2; 87); *Tarasowski* (2; 108); Smolski: *Smolski Sielimbickiewicz* (2; 81); *Smolski Szachmancerewicz* (2; 95); Makowiecki: *Mucherem Makowiecki* (2; 126); Rojżewski: *Marcin Rojżewski* (2; 92); Baranowski: *Abdula Baranowski* (2; 92); Kieński: *Bohdan Kieński* (2; 87); Rudnicki: gen. sg. *Szachmancera Rudnickiego* (2; 132); Zawacki: gen. sg. *Abrahima Zawackiego* (2; 113). XVII amžiuje *-sk-* tipo priesaga tvirtai įeina į Lietuvos totorių vardyną (be abejo, gausumu ji dar labai nusileidžia patroniminėms priesagoms). Pvz., 1690 m. dokumente įvardijimų su *-sk-* tipo asmenvardžiais yra 43,2% (76). XVII a. pabaigoje *-sk-* tipo priesagos vediniai ima virsti pavardėmis.

Asmenvardžiai, neturintys priesagų. XVI amžiaus Lietuvos totorių įvardijimams būdinga vardų gausa (nemaža įvardijimų turi po du, paprastai tiurkiškus, vardus). Dažniausiai netiurkiškos kilmės asmenvardžių, kurie neturi priesagų ir kurių nebeišeina pavadinti vardais, totorių vardyne atsiranda 1631 m. dokumente. Jų yra 33 (2,9% įvardijimų turi tokio tipo asmenvardį). Pvz., Kalina: *Heliasz Kalina* (2; 89); Pułtor: *Adam Pułtor* (2; 98); Bulhak: *Fiedor Bulhak* (2; 109); Korsak: *Isup Korsak* (2; 130); Nawra: *Abrahim Alejewicz Nawra* (2; 87); Rubaj: *Suliman Denisławowicz Rubaj* (2; 90); Konrat: *Adrachman Alejewicz Konrat* (2; 122); Kożemiaka: acc.sg. *Tatarzyna, Romuka Rozgicza Kożemiakę* (2; 130). 1690 m. dokumente tokio tipo įvardijimai sudaro 6,25% (11). XVII a. pabaigoje šie asmenvardžiai, neturintys priesagų, ima virsti pavardėmis.

Titulai ir kiti bendriniai žodžiai. Su titulais ir kitais bendriniais žodžiais, paaiškinančiais asmenvardžius, būdavo užrašoma nemaža totorių įvardijimų. Tačiau būdavo ir tokių įvardijimų, kuriuos sudarydavo vien tik titulai arba kiti bendriniai žodžiai. Asmenvardžių į šiuos įvardijimus neįeidavo. Pvz., *Царевичъ* „caraitis, arba chanaitis“: gen. sg. *Царевича Острынского* (3; 1378) „Ostrynos caraičio“; gen. sg. *Царевича Пунского* (3; 1378) „Punios caraičio“; *царевичъ пунский* (7; 79); gen. sg. *Царевича* (8; 62); Ułan „ulonas“: instr. sg. *Ułanem* (2; 86); Сеить „ponas“ – arab.: *Сеить* (3; 115); dat. sg. *Сеиту, киевскому* (5; 459) „Kijevo ponui“; dat. sg. *молодому сеиту* (5; 459) „jaunajam ponui“; хоружый „vėliavininkas“: gen. sg. *до хор(ужого) алаирского* (9; 92) „Jalairų vėliavos (karinio dalinio) vėliavininkui“; dat. sg.

Хоружому татарскому в повете Виленскомъ (9; 92) „Vilniaus pavieto totorių vėliavininkui“; Козакъ (3; 110) „kazokas“.

Tarp mūsų laikus pasiekusių totorių pavardžių yra ir kilusių iš titulų. Pvz., *Carewicz* (Dziadulewicz 1986, 76; 387) (išnykusi); *Murzicz* (Dziadulewicz 1986, 228); *Ulan* (Dziadulewicz 1986, 348); *Ulanowicz* (Dziadulewicz 1986, 449).

Pirmosios pavardės. Pirmąją Lietuvos totorių pavardę randame 1631 m. dokumente. Tai į krikščionybę perėjusios totorių šeimos antroponimas *Bulhak*, susidaręs nubyrėjęs patroniminei asmenvardžio priesagai. Senelis ir jo brolis – *Matysz i Anton Bulhakowicze* (2; 133). Antono sūnus Fiedoras ir jo sūnūs jau turi pavardę: *Fiedor Bulhak z synami Iwanem, Siemionem i Waskiem Bulhakami* (2; 133). Ši pavardė nėra paliudyta S. Dziadulewiczaus Lietuvos totorių pavardžių, pasiekusių mūsų laikus, sąrašė.

Su reguliariu Lietuvos totorių pavardžių srautu susiduriame XVII amžiaus antroje pusėje.

1659 m. – Ibryčiai. Tėvas – *kniaz Ianusz Ibrycz*, sūnus – gen. sg. *Achmiecia Ianiewiczza Ibrycza* (1; 342).

1663 m. – Rafalovičiai. Tėvas – *Adam Adrachmanowicz Rafałowicz*, sūnus – dat. sg. *Radzyfowi Adamowiczu Rafałowiczu* (1; 351–352).

1667 m. – Senkevičiai. Tėvas – *Ходца Сенъкевичъ*, sūnūs – instr. pl. *зъ князями Гелиашом и Речыною Ходцовичами Сенъкевичами* (1; 393).

1669 m. – Rudevičiai. Tėvas – gen. sg. *князя Рызвана Рудевича*, sūnus – *Урыашъ Рудевичъ* (1; 402).

1671 m. – Senkaiščiai. Tėvas – dat. sg. *Хадецю Сенкайцу*, sūnūs – instr. pl. *Фурсомъ, Гелиашомъ и Речыномъ Хадецевичами Сенкайщами* (1; 417).

1672 m. – Zagolskiai. Tėvas – gen. sg. *Шахманъцера Загольського*, sūnus – gen. sg. *Миколая Махманъцеровича Загольського* (1; 422).

1672 m. – Jasinskiai. Tėvas – dat. sg. *князю Шаму Ясинским*, sūnūs – instr. pl. *з князями Мухаремемъ и Хусейнемъ Шамовичами Ясинскими* (1; 421).

1675 m. – Navros. Tėvas – gen. sg. *Dawida Nawre*, sūnūs – *Samuel <...> Konstanty Dawidowiczowie Nawrowie* (1; 431).

1675 m. – Šolkovskiai. Tėvas – dat. sg. *Fursu Szolkowskiemu*, sūnūs – dat. pl. *Uryaszu y Katymieru Szolkowskim* (1; 434).

1682 m. – Kašedarovičiai. Tėvas – *Iochcia Mustaficz Kaszeydarowicz*, sūnūs – gen. pl. *Ibrahima y Samuela Kaszeydarowiczow* (1; 473–474).

1683 m. – Rudzevičiai. Tėvas – gen. sg. *Мустафы Рудзевича*, sūnūs – gen. pl. *Радзина, Данеля, Мамеця и Адома Мустафичов Рудзевичов* (1; 477).

1683 m. – Sobolevskiai. Tėvas – instr. sg. *Давидом Соболевским*, sūnus – instr. sg. *Самуелем Давидовичом Соболевским* (1; 481).

1695 m. – Sundziudai. Tėvas – gen. sg. *kniazia Barasza Sundzdziuda tołmacza*, sūnūs – dat. pl. *kniaziu Affendeiu y Chamkieldeiu Baraszewiczach Sundzdziudach* (1; 497).

1700 m. – Safianovičiai. Tėvas – *Asan Safianowicz*, sūnus – *Cymbay Safianowicz* (1; 511–512).

XVII amžiaus antroje pusėje užrašyta 14 pavardžių. Visos jos išrinktos iš teismų dokumentų. Teismų bylose dažnai minimi visi šeimos nariai, todėl čia nepalyginti didesnė tikimybė rasti pavardžių nei, pavyzdžiui, kariuomenės sąrašuose ar kituose gyventojų surašymo dokumentuose.

Iš XVII amžiaus antroje pusėje užrašytų pavardžių Dziadulewiczus mini Rafalovičius, Senkevičius, Zagolskius, Jasinskius, Navras, Rudzevičius, Safianovičius, Sobolevskius. Mūsų dienų nepasiekė šios pavardės: Siundziudai, Kašaidarovičiai, Šolkovskiai, Senkaiščiai, Rudevičiai. Be to, Ibryčius Dziadulewiczus laiko ne pavarde, o pravarde.

Iš XVII amžiuje užrašytų 15 totorių pavardžių daugiausia yra patroniminių – septynios. Keturios pavardės yra *-sk-* tipo priesagų vediniai. Pavardžių, kilusių iš asmenvardžių, kurie neturi priesagų, yra taip pat keturios. Panašiai pasiskirsto ir mūsų dienas pasiekusios totorių pavardės (40,8% – patroniminės, 33,4% *-sk-* tipo, 25,8% be priesaginių afiksų)¹¹.

Galima spėti, jog ypač intensyviai Lietuvos totorių pavardės turėjo formuotis XVIII amžiuje – vienos tik atsiradusios išnykdavo, kitos naujai susidarydavo. Galbūt vyko vienokie ar kitokie priesagų numetimo ar keitimo procesai. Yra žinoma atveju, kai jau, regis, susiformavusi pavardė kitoje kartoje virsdavo patronimu. Pvz., 1784 m. užrašyto dat. sg. *Alkieju Mustofu* sūnus nepaveldi tėvo antrojo asmenvardžio, o jis užrašomas su patronimine priesaga: *Abdułkierym Mustoficz* (1; 545).

Kadangi Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos totorių įvardijimai buvo dvinariai arba trinariai, pavardė formavosi arba iš antrojo, arba iš trečiojo asmenvardžio. Vyriškosios lyties asmens, paveldėjusio pavardę iš tėvo, įvardijime pavardė galėjo būti arba antroje, arba trečioje įvardijimo pozicijoje.

Išvados

1. Lietuvos totorių patronimai formuojasi vėliau negu kitų DLK tautinių grupių bajorų luomo asmenų patronimai: a) XV a. Lietuvos totoriai užrašomi vien vardu be tėvavardžio; b) XVI a. pradžioje pusė Lietuvos totorių turi tėvavardį; c) 1528 m. du trečdaliai Lietuvos totorių turi tėvavardį; d) XVI a. viduryje – XVII a. pradžioje Lietuvos totorių tėvavardį galima laikyti susiformavusiu.

¹¹ Apskaičiuota pagal Dziadulewicz 1986 duomenis. Šioje knygoje minima mūsų dienas pasiekusi 721 Lietuvos totorių pavardė.

2. XVI a. viduryje dalies Lietuvos totorių vardyne atsiranda antrasis patronimas – tėvo tėvavardis. Jis užrašomas genityvu arba nominatyvu.

3. *-sk-* tipo asmenvardžių Lietuvos totorių vardyne atsiranda XVI a. viduryje, o ypač pagausėja XVII a. pradžioje.

4. Asmenvardžių, kurie neturi priesagų ir nėra vardai, Lietuvos totorių vardyne atsiranda XVII a. pradžioje.

5. Titulais ir kitais bendriniais žodžiais, vėliau galinčiais virsti pavardėmis, Lietuvos totoriai kartais pavadinami, į įvardijimus neįtraukiant asmenvardžių.

6. Pirmoji Lietuvos totorių pavardė užfiksuota 1631 metais.

7. Masiškai Lietuvos totorių pavardės ima rasti XVII a. antrojoje pusėje. Pavardėmis virsta patronimai, *-sk-* tipo asmenvardžiai, asmenvardžiai, kurie neturi priesagų ir nėra vardai.

8. Lietuvos totorių pavardės formavosi arba iš antrojo, arba iš trečiojo įvardijimo nario ir vyriškosios lyties asmens, paveldėjusio pavardę iš tėvo, įvardijime eidavo arba antroje, arba trečioje pozicijoje¹².

THE FORMATION OF TATAR NAMING PRACTICES IN LITHUANIA IN THE 15th–16th CENTURIES

Summary

The formation of patronymics of Tatars took place later than those of noblemen of other ethnic groups in Lithuania.

1. In the 15th century, Tatars had only one name, and no patronymic.

2. In the beginning of the 16th century, half of the Tatars residing in Lithuania had a patronymic.

3. In 1528 two thirds of the Tatars residing in Lithuania had a patronymic.

4. The period between the middle of 16th century and the beginning of 17th century may be considered as the time when Tatar patronymics were completely developed.

In the middle of the 16th century, some Lithuania Tatars acquired a second patronymic, which was usually rendered in the genitive or nominative case. In the middle of the 16th century, surnames bearing the suffix *-sk-* appeared in the Tatar anthroponyms and spread widely in the beginning of the 17th century. Tatar anthroponyms that were not derivatives and had no suffixes appeared in the beginning of the 17th century.

The first Tatar surname was registered in 1631. Lithuanian Tatar surnames became widespread in the second half of the 17th century. Patronymics, *-sk-* type anthroponyms, or those anthroponyms that had no suffixes were not turned into surnames.

Tatar surnames were formed either from the second or the third member of an anthroponym and from the name of a masculine person, who had inherited the surname from his father. The surname was usually placed either in the second or third position after a given name and/or a patronymic.

¹² Nuoširdžiai dėkoju habil. dr. Tamarai Bairaškauskaitei ir p. Marijai Krinickaitei, padėjusioms rinkti straipsniui medžiagą.

ŠALTINIAI

1. Акты, издаваемые Виленскою комиссією для разбора древнихъ актовъ, XXXI, Акты о литовскихъ татарахъ, Вильна, 1906.
2. Borawski P., W. Sienkiewicz, T. Wasilewski, Rewizja dóbr Tatarskich 1631 r. – sumariusz i wypisy, – Acta Baltico-Slavica, XX, 1991.
3. Литовская Метрика, III, Книги Публичныхъ Дель. Переписи войска Литовскаго, Пг., 1915.
4. Lietuvos Metrika, kn. Nr. 5 (1427–1506), Užrašymų kn. 5, Vilnius, 1993.
5. Lietuvos Metrika, kn. Nr. 8 (1499–1514), Užrašymų kn. 8, Vilnius, 1995.
6. Lietuvos Metrika, kn. Nr. 11 (1518–1523), Įrašų kn. 11, Vilnius, 1997.
7. Метрыка Великага Княства Літоўскага (1522–1552), Книга записаў 28, Книга 28, Менск, 2000.
8. Lietuvos Metrika, kn. Nr. 3 (1440–1498), Užrašymų kn. 3, Vilnius, 1998.
9. Lietuvos Metrika, kn. Nr. 564 (1553–1567), Viešųjų reikalų kn. 7, Vilnius, 1996.

LITERATŪRA

- Čirūnaitė J., 1999, Baltiški LDK kariuomenės dokumentų antroponimai, – Darbai ir dienos, X, 1999, 69–78.
- Dziadulewicz S., 1986, Herbarz rodzin tatarskich w Polsce, Warszawa.
- Kričinskis S., 1993, Lietuvos totoriai, Vilnius.
- Maciejauskienė V., 1991, Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a., Vilnius.
- Ragauskaitė A., 2001, Kauno miestiečių pavardžių formavimasis XVI–XVIII amžiuje, – Acta Linguistica Lithuanica, XLV, 2001, 123–143.
- Szynkiewicz J., 1986, Tłumaczenia słów i nazw orjentalistycznych, – S. Dziadulewicz, Op. cit.
- Баскаков Н. А., 1979, Русские фамилии тюркского происхождения. Москва.
- Худаш М. Л., 1969, З історії формування і становлення українських прізвищ, – Мовознавство, II, 1969, 37–46.
- Худаш М. Л., 1970, К вопросу о возникновении украинских фамилий, – Антропонимика, Москва, 121–125.